

MRR/KL/2(1)08/2007

Minister Rozwoju Regionalnego

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013

**Wytuczne w zakresie wdrażania projektów innowacyjnych i współpracy
ponadnarodowej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki**

(ZATWIERDZAM)

Grażyna Gęsicka
Minister Rozwoju
Regionalnego

Warszawa, 16 sierpnia 2007

Spis treści

1 Rozdział 1 – Podstawa prawna	3
1.1 Podrozdział 1 – Akty prawne i dokumenty regulujące współpracę ponadnarodową i innowacyjność w ramach PO KL	3
2 Rozdział 2 – Zakres regulacji	4
2.1 Podrozdział 1 – Cel Wytucznych	4
2.2 Podrozdział 2 – Zakres obowiązywania Wytucznych	4
3 Rozdział 3 – Wstęp	4
4 Rozdział 4 – Podmioty odpowiedzialne	5
4.1 Podrozdział 1 - Zadania Krajowej Instytucji Wspomagającej	7
5 Rozdział 5 – Wybór Tematów	8
5.1 Podrozdział 1 Grupa robocza	11
6 Rozdział 6 – Projekty innowacyjne	11
7 Rozdział 7 – Projekty ponadnarodowe	13
8 Rozdział 8 – Beneficjenci	14
9 Rozdział 9 – Wybór projektów	14
9.1 Podrozdział 1 - Wybór projektów innowacyjnych	15
9.2 Podrozdział 2 - Wybór projektów współpracy ponadnarodowej	16
10 Rozdział 10 – Finansowanie	18
Załącznik 1 Przykładowe tematy projektów innowacyjnych	20
Załącznik 2 Schemat projektów innowacyjnych	22
Załącznik 3 Schemat wyboru projektów innowacyjnych w trybie konkursowym	23
Załącznik 4 Schemat wyboru projektów współpracy ponadnarodowej w trybie konkursowym ..	24
Załącznik 5 Typy projektów kwalifikowane w ramach projektów współpracy ponadnarodowej ..	25

1 Rozdział 1 – Podstawa prawna

Niniejsze Wytyczne dotyczące innowacyjności i współpracy ponadnarodowej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL) zostały opracowane na podstawie art. 35 ust. 3 pkt 11 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. Nr 227, poz. 1658).

1.1 Podrozdział 1 – Akty prawne i dokumenty regulujące współpracę ponadnarodową i innowacyjność w ramach PO KL

- 1) Kwestię współpracy ponadnarodowej i innowacyjności w ramach PO KL regulują następujące akty prawne:
 - a) rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dz. Urz. UE L 210 z 31.07.2006, str. 25);
 - b) rozporządzenie Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Dz. Urz. UE L 377 z 27.12.2006, str. 1);
 - c) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1081/2006 z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1784/1999 (Dz. Urz. UE L 210 z 31.07.2006, str. 12), zwane dalej „rozporządzeniem 1081/2006”;
 - d) ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju
- oraz następujące dokumenty:
- a) Program Operacyjny Kapitał Ludzki, zaakceptowany przez Radę Ministrów i Komisję Europejską;
 - b) *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki* wydany przez Ministra Rozwoju Regionalnego.

2 Rozdział 2 – Zakres regulacji

2.1 Podrozdział 1 – Cel Wytycznych

Celem Wytycznych jest określenie zasad realizacji współpracy ponadnarodowej i innowacyjności w projektach współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w ramach PO KL.

2.2 Podrozdział 2 – Zakres obowiązywania Wytycznych

- 1) Wytyczne są skierowane do wszystkich podmiotów uczestniczących we wdrażaniu PO KL, w tym do Instytucji Pośredniczących, Instytucji Pośredniczących II stopnia oraz beneficjentów PO KL. Wytyczne są również uwzględniane przez Instytucję Certyfikującą oraz Instytucję Audytową w zakresie ich kompetencji w ramach systemu wdrażania PO KL.
- 2) Wprowadzenie zmian w niniejszych Wytycznych podlega trybowi określone w art. 35 ust. 7 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju i wymaga publikacji Komunikatu Ministra Rozwoju Regionalnego na stronie internetowej oraz w Biuletynie Informacji Publicznej.

3 Rozdział 3 – Wstęp

- 1) Zgodnie z art. 3 rozporządzenia 1081/2006, EFS wspiera promowanie i włączanie do głównego nurtu polityki działalności innowacyjnej, a także działania ponadnarodowe i międzyregionalne, w szczególności przez wymianę informacji, doświadczeń, rezultatów i dobrych praktyk, jak również poprzez rozwijanie komplementarnego podejścia i skoordynowanych lub wspólnych przedsięwzięć.
- 2) W okresie 2004 – 2006 zasady innowacyjności i współpracy ponadnarodowej, ważne z punktu widzenia rozwoju zasobów ludzkich, realizowane były w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL. Przygotowując się do kolejnego okresu programowania i dążąc do uproszczenia mechanizmów wdrażania funduszy strukturalnych, podjęto decyzję o rezygnacji z Inicjatyw Wspólnotowych. Chcąc jednak zachować możliwość realizacji przedsięwzięć innowacyjnych oraz współpracy ponadnarodowej, przyjęto koncepcję włączenia tych zasad do głównych programów EFS. Krajom członkowskim pozostawiono swobodę wyboru sposobu i zakresu wdrożenia tych zasad.
- 3) W Polsce w ramach PO KL przyjęto, że projekty innowacyjne i współpraca ponadnarodowa **będą wdrażane w ramach każdego z Priorytetów PO KL**, z wyłączeniem możliwości realizacji projektów współpracy ponadnarodowej w projektach ukierunkowanych na

wspieranie inicjatyw lokalnych na obszarach wiejskich w Priorytecie VI, VII i IX. W przypadku Priorytetu X „Pomoc techniczna” możliwa jest realizacja projektów współpracy ponadnarodowej przez właściwe instytucje zaangażowane we wdrażanie PO KL, pod warunkiem zgodności celu projektu z celami Priorytetu X.

- 4) Przyjęcie takiego rozwiązania umożliwi najbardziej elastyczne wdrażanie omawianych zasad, a równocześnie ułatwi wykorzystanie wypracowanych w ramach PO KL, innowacyjnych narzędzi oraz zdobytych doświadczeń wynikających ze współpracy ponadnarodowej.

4 Rozdział 4 – Podmioty odpowiedzialne

- 1) Instytucja Zarządzająca PO KL jest odpowiedzialna za przygotowanie systemu wdrażania projektów współpracy ponadnarodowej oraz projektów innowacyjnych, a także za jego kontrolę¹.
- 2) Instytucje Pośredniczące, odpowiedzialne za zarządzanie Priorytetem, realizują wszystkie zadania związane z wdrażaniem tych projektów, w tym z ich wyborem.
- 3) **Wybór, kontrolę, monitoring oraz rozliczanie projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej Instytucje Pośredniczące mogą powierzyć wybranym Instytucjom Pośredniczącym II stopnia.** W dalszej części wytycznych, gdy jest mowa o zadaniach Instytucji Pośredniczących, należy przez to rozumieć także możliwość zlecenia zadania Instytucji Pośredniczącej II stopnia.
- 4) Jak pokazują doświadczenia programu operacyjnego - Program Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL dla Polski 2004-2006, realizacja projektów innowacyjnych i ponadnarodowych wymaga dodatkowego wsparcia, co wynika z charakteru realizowanych przedsięwzięć. Stanowi ona wyzwanie również dla instytucji odpowiedzialnych za nadzór nad tymi projektami. Dlatego też ważne jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia zarówno na etapie przygotowywania koncepcji projektów, jak też w trakcie ich realizacji i to zarówno na poziomie projektodawców i beneficjentów, jak i Instytucji Pośredniczących.
- 5) Instytucja Zarządzająca odpowiedzialna jest za zapewnienie wsparcia, zwłaszcza szkoleniowo-doradczego, dla działań innowacyjnych i ponadnarodowych, zarówno dla projektodawców i beneficjentów, jak również dla instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie

¹ Zgodnie z art. 7 rozporządzenia 1081/2006 *Instytucja Zarządzająca wybiera tematy finansowania innowacji w kontekście partnerstwa i ustanawia odpowiednie ustalenia dotyczące realizacji. O wybranych tematach informuje Komitet Monitorujący.*

PO KL. W tym celu Instytucja Zarządzająca **wyłoni Krajową Instytucję Wspomagającą (KIW)**.

- 6) W przypadku projektów innowacyjnych kluczowym zadaniem KIW będzie wspieranie i monitorowanie procesu upowszechniania i włączania wypracowanych rezultatów do głównego nurtu polityki, w tym przede wszystkim wspieranie prac krajowych sieci tematycznych.
- 7) Kluczową rolę w procesie upowszechniania i włączania do głównego nurtu polityki rezultatów projektów innowacyjnych odgrywać będą **krajowe sieci tematyczne**, stanowiące forum dialogu i komunikacji pomiędzy beneficjentami realizującymi projekty w poszczególnych obszarach, a ekspertami i praktykami zajmującymi się tymi dziedzinami. Za powołanie krajowych sieci tematycznych odpowiedzialna jest KIW. W tym celu KIW wyłoni w trybie konkursowym podmioty (konsorcja podmiotów) realizujące zadania związane z pełnieniem funkcji sekretariatu krajowych sieci tematycznych dla poszczególnych obszarów wsparcia EFS.
- 8) Do zadań krajowych sieci tematycznych należeć będzie:
 - a) analiza testowanych rozwiązań oraz osiągniętych rezultatów przez projekty innowacyjne;
 - b) wsparcie merytoryczne ze strony ekspertów i praktyków pozwalające na uwzględnienie w testowanych rozwiązaniach rzeczywistych potrzeb głównego nurtu polityki, a tym samym na praktyczne wykorzystanie rezultatów projektów innowacyjnych;
 - c) wsparcie dla współpracy pomiędzy środowiskiem naukowym a beneficjentami realizującymi projekty innowacyjne w dziedzinie innowacji społecznych powiązanych z celami PO KL;
 - d) wypracowanie efektywnych form dialogu między projektodawcami i beneficjentami projektów innowacyjnych a decydentami politycznymi (osobami odpowiedzialnymi za określanie kierunków głównego nurtu polityki).

Wybór podmiotów koordynujących prace w ramach krajowych sieci tematycznych, w tym zapewniających odpowiednie wsparcie merytoryczne dla projektów innowacyjnych, zostanie dokonany na podstawie:

- a) opisu szczegółowych zadań krajowych sieci tematycznych;

- b) zasad: wyłaniania przedstawicieli beneficjentów, poszczególnych Instytucji Pośredniczących oraz ekspertów, opracowanych przez Grupę roboczą, o której mowa w podrozdziale 5.1;
- c) wymogów co do podmiotów pełniących funkcję sekretariatu dla poszczególnych sieci tematycznych.

Zadania krajowych sieci tematycznych finansowane będą ze środków pomocy technicznej.

4.1 Podrozdział 1 - Zadania Krajowej Instytucji Wspomagającej

1) Wyróżnić można kilka grup zadań KIW:

- a) zadania związane z wyborem i realizacją projektów innowacyjnych i ponadnarodowych, w szczególności:
 - (i) doradztwo dla ekspertów wspierających Instytucje Pośredniczące w celu zapewnienia jednolitego podejścia do oceny projektów;
 - (ii) prowadzenie szkoleń i doradztwa dla projektodawców i beneficjentów realizujących projekty współpracy ponadnarodowej i innowacyjne oraz dla Instytucji Pośredniczących;
 - (iii) promocja działań innowacyjnych i ponadnarodowych;
 - (iv) wsparcie dla Instytucji Pośredniczących w trakcie planowania oraz realizacji projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej, w tym wsparcie przy planowaniu merytorycznym i finansowanym tego typu projektów, opracowywaniu Planów Działań w zakresie projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej oraz przy opracowywaniu metodologii monitorowania i kontroli tego typu projektów;
- b) zadania związane ze współpracą ponadnarodową, w szczególności:
 - (i) opracowanie wytycznych na temat dokumentacji konkursowej dla projektów współpracy ponadnarodowej;
 - (ii) wsparcie dla polskich projektodawców i beneficjentów w poszukiwaniu partnera do współpracy ponadnarodowej;
 - (iii) pomoc dla podmiotów z innych krajów w poszukiwaniu polskiego partnera;
 - (iv) przygotowanie projektu wzorcowej umowy o współpracy ponadnarodowej zawierającej wspólne wymagane minimum co do treści (we współpracy z Instytucją Zarządzającą);
 - (v) wsparcie dla Instytucji Pośredniczących w trakcie akceptacji umów o współpracy ponadnarodowej oraz akceptacji zmian w tych umowach;
 - (vi) koordynacja pomiędzy Instytucjami Pośredniczącymi w trakcie realizacji projektów współpracy ponadnarodowej, w tym bieżące informowanie poszczególnych Instytucji Pośredniczących na temat projektów współpracy ponadnarodowej realizowanych w ramach PO KL i ich rezultatach;

c) zadania związane z projektami innowacyjnymi, w szczególności:

- (i) opracowanie wytycznych na temat dokumentacji konkursowej dla projektów innowacyjnych;
- (ii) wsparcie Instytucji Zarządzającej i Grupy roboczej przy aktualizacji Tematów, w których mogą być realizowane projekty innowacyjne;
- (iii) koordynacja pomiędzy Instytucjami Pośredniczącymi w trakcie realizacji projektów innowacyjnych, w tym bieżące informowanie poszczególnych Instytucji Pośredniczących na temat projektów innowacyjnych realizowanych w ramach PO KL, i ich rezultatach;
- (iv) wybór i zapewnienie wsparcia organizacyjnego dla podmiotów pełniących funkcję sekretariatu krajowych sieci tematycznych;
- (v) monitorowanie prac krajowych sieci tematycznych;
- (vi) prowadzenie szkoleń i doradztwa dla projektodawców i beneficjentów realizujących projekty innowacyjne w zakresie upowszechniania i włączania rezultatów tych projektów do głównego nurtu polityki;
- (vii) monitorowanie procesu upowszechniania i włączania rezultatów projektów innowacyjnych do głównego nurtu polityki na poziomie projektów;
- (viii) zarządzanie wypracowanymi rezultatami projektów innowacyjnych, w tym prowadzenie odpowiedniej bazy danych oraz promowanie i udostępnianie rezultatów.

2) Przed wyborem podmiotu realizującego zadania KIW, Instytucja Zarządzająca przedstawi do zaopiniowania przez Grupę roboczą, o której mowa w podrozdziale 5.1, opis szczegółowych zadań KIW.

3) **KIW nie będzie miała uprawnień nadzorczych ani kontrolnych** w stosunku do projektów ponadnarodowych i innowacyjnych oraz w stosunku do Instytucji Pośredniczących i Instytucji Pośredniczących II stopnia. Nadzór nad realizacją zadań KIW sprawować będzie Instytucja Zarządzająca.

5 Rozdział 5 – Wybór Tematów

1) Dla powodzenia projektów innowacyjnych **kluczowe znaczenie ma wybór Tematów (obszarów poszukiwania nowych, skutecznych rozwiązań)**, ponieważ projekty te muszą odpowiadać na rzeczywiste potrzeby. Powinny także mieścić się w ramach strategii sektorowych przyjętych dla poszczególnych obszarów wsparcia EFS. W przeciwnym przypadku efekty działań innowacyjnych nie spotkają się z odpowiednim zainteresowaniem i w konsekwencji nie zostaną w praktyce wykorzystane.

- 2) Mając powyższe na uwadze wybór Tematów dla działań innowacyjnych musi być dokonany przy udziale wszystkich zainteresowanych partnerów, w tym szczególnie partnerów społecznych i gospodarczych, organizacji pozarządowych oraz środowiska naukowego.
- 3) Tematy dla projektów innowacyjnych zostaną zaproponowane przez Instytucję Zarządzającą przy udziale Grupy roboczej, o której mowa w podrozdziale 5.1, i zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Wybór Tematów opierać się będzie na następujących założeniach:
 - a) potrzeby polityki i praktyki w zakresie innowacyjnych rozwiązań;
 - b) koordynacja pomiędzy Tematami dla Priorytetów wdrażanych centralnie i regionalnie w celu zapewnienia większej koncentracji środków oraz zwiększenia oddziaływania działań innowacyjnych;
 - c) zgodność z celami szczegółowymi poszczególnych Priorytetów.
- 4) Co dwa lata, na podstawie oceny dotychczas realizowanych projektów oraz zmieniającej się sytuacji w poszczególnych obszarach wsparcia, Tematy będą aktualizowane przez Instytucję Zarządzającą we współpracy z Grupą roboczą, o której mowa w podrozdziale 5.1.
- 5) **Wybrane Tematy dla projektów innowacyjnych muszą być zgodne z celami poszczególnych Priorytetów PO KL** i mogą dotyczyć zbliżonych obszarów problemowych, np. aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych. Jednak, w odróżnieniu od pozostałych projektów, projekty innowacyjne muszą być realizowane w kilku fazach, o których mowa w rozdziale 6 pkt 3.
- 6) W załączniku nr 1 do Wytycznych przedstawiono przykładowe Tematy w podziale na obszary wsparcia EFS (zatrudnienie i integracja społeczna, adaptacyjność, edukacja, *good governance*). Przykładowe Tematy uwzględniają, zarówno zakres poszczególnych Priorytetów PO KL, jak również propozycje zgłaszane w trakcie konsultacji projektu niniejszych Wytycznych. Propozycje Tematów, przedstawione w załączniku nr 1 do Wytycznych, stanowią jedynie punkt wyjścia dla opracowania listy Tematów dla projektów innowacyjnych i nie są wiążące dla Grupy roboczej, o której mowa w podrozdziale 5.1.
- 7) Poza realizacją projektów innowacyjnych w ramach wybranych Tematów możliwa jest realizacja projektów innowacyjnych, których celem jest upowszechnianie i włączanie do głównego nurtu polityki rozwiązań opracowanych w ramach innych programów lub innych Priorytetów PO KL.

8) W przypadku projektów współpracy ponadnarodowej, Instytucja Zarządzająca nie określi Tematów w ramach, których mogą być realizowane projekty ponadnarodowe. Zgodnie z założeniami przedstawionymi w PO KL **współpraca ponadnarodowa powinna koncentrować się na realizacji tych celów szczegółowych Priorytetów w przypadku, których możliwość wymiany doświadczeń i wzajemnego uczenia się na poziomie ponadnarodowym wniesie znaczną wartość dodaną.** Stąd realizacja współpracy ponadnarodowej powinna być oparta na precyzyjnie określonych oczekiwaniach co do spodziewanego wpływu jej realizacji na osiągnięcie celów poszczególnych Priorytetów, jak i poszczególnych projektów. Określenie szczegółowych obszarów i grup docelowych współpracy ponadnarodowej będzie odbywać się dwutorowo:

- a) przez właściwe Instytucje Pośredniczące w przypadku tych obszarów, w których wartość dodana współpracy ponadnarodowej jest możliwa do określenia na etapie wyboru projektów do realizacji;
- b) przez beneficjentów realizujących już projekty, pod warunkiem że wykażą oni, zarówno konieczność realizacji współpracy ponadnarodowej, jak i realistyczne oraz jasno sprecyzowane oczekiwania co do jej wpływu na osiągnięcie zakładanych celów projektu.

9) Instytucja Pośrednicząca określi w Planie Działania:

- a) wybrane Tematy, w których realizowane będą projekty innowacyjne na podstawie propozycji Tematów zatwierdzonych przez Komitet Monitorujący;
- b) typy projektów kwalifikowanych w ramach współpracy ponadnarodowej mających zastosowanie w przypadku wniosków zgłoszonych w odpowiedzi na konkurs ogłoszony przez Instytucję Pośredniczącą oraz w przypadku rozszerzenia o współpracę ponadnarodową zakresu już realizowanych projektów;
- c) obszary, w których oczekuje się realizacji projektów współpracy ponadnarodowej;
- d) oczekiwane efekty realizacji projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej;
- e) typy beneficjentów, od których oczekuje się złożenia wniosków;
- f) kryteria wyboru projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej na podstawie propozycji kryteriów przedstawionych przez Grupę roboczą, o której mowa w podrozdziale 5.1.

5.1 Podrozdział 1 - Grupa robocza

- 1) **Zaproponowane przez Instytucję Zarządzającą Tematy, a także system wdrażania projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej, zostaną zaopiniowane przez Grupę roboczą do spraw kwestii horyzontalnych PO KL, działającą w ramach Komitetu Monitorującego.**
- 2) Grupa ta, składająca się z przedstawicieli instytucji i organizacji reprezentowanych w Komitecie Monitorującym, zostanie rozszerzona o ekspertów zapewniających udział w pracach nad systemem wdrażania projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej wszystkich zainteresowanych podmiotów (przedstawiciele Instytucji Pośredniczących, organizacji pozarządowych, partnerów społecznych i gospodarczych i środowiska naukowego).
- 3) Do zadań Grupy roboczej w zakresie projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej należeć będzie w szczególności:
 - a) udział w wyborze i aktualizacji Tematów dla projektów innowacyjnych;
 - b) udział w opracowaniu systemu wdrażania projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej, w tym w szczególności opiniowanie szczegółowego opisu zadań krajowych sieci tematycznych oraz zadań KIW;
 - c) opracowanie definicji podejścia innowacyjnego obowiązującej przy wyborze i realizacji projektów innowacyjnych w ramach PO KL, zarówno w ramach komponentu centralnego, jak również komponentu regionalnego;
 - d) opracowanie propozycji kryteriów wyboru projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej;
 - e) monitorowanie wdrażania projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej.

6 Rozdział 6 – Projekty innowacyjne

- 1) **Celem projektów innowacyjnych jest poszukiwanie nowych, lepszych, efektywniejszych sposobów rozwiązywania problemów uwzględnionych w obszarach wsparcia EFS.**
- 2) **Innowacyjność** w tym kontekście należy rozumieć jako:

- a) nastawienie na wsparcie nowych, nietypowych grup lub rozwiązanie problemu, który do tej pory nie był w wystarczającym stopniu uwzględniony w polityce państwa;
- b) wykorzystanie nowych instrumentów w rozwiązywaniu dotychczasowych problemów; przy czym możliwe jest tutaj także adaptowanie rozwiązań sprawdzonych w innych krajach, regionach, czy też w innych kontekstach, np. w stosunku do innej grupy docelowej, a także rozwój, modyfikacja dotychczas stosowanych instrumentów w celu zwiększenia ich adekwatności, skuteczności i efektywności.

3) Projekty innowacyjne muszą być nastawione na badanie i rozwój konkretnych instrumentów. Stąd też każdy z projektów innowacyjnych powinien być realizowany w kilku fazach:

- a) analiza problemu – wypracowanie dobrego narzędzia wymaga wnikliwego rozpoznania natury i przyczyn problemu. Dlatego też projekty innowacyjne powinny opierać się na badaniach danego problemu lub takie badanie przewidywać;
- b) opracowanie modelu/narzędzia/instrumentu;
- c) testowanie opracowanego modelu/narzędzia/instrumentu – jest to element konieczny dla wypracowania dobrych narzędzi;
- d) analiza rzeczywistych efektów testowanego rezultatu – na tym etapie jest możliwa weryfikacja przyjętych założeń. Wyniki tego etapu powinny też pozwolić na modyfikację wypracowywanego narzędzia. W przypadku badania efektywności innowacyjnych instrumentów należy uwzględnić ocenę zewnętrzną proponowanego narzędzia;
- e) opracowanie produktu finalnego.

W załączniku nr 2 do Wytocznych przedstawiono schemat etapów obowiązujących przy realizacji projektów innowacyjnych.

4) Projekty innowacyjne mają sens, o ile ich rezultaty zostaną wykorzystane w praktyce i rzeczywiście przyczynią się do zwiększenia skuteczności i efektywności realizowanej polityki. Stąd też **wszystkim opisanym powyżej etapom muszą towarzyszyć działania ukierunkowane na upowszechnienie i włączenie wypracowanych rezultatów do głównego nurtu polityki**. Nasilenie tych działań może być różne w poszczególnych etapach realizacji projektu.

5) Podkreślić należy, że proces upowszechniania i włączania nie może być procesem jednostronnym – projektodawca musi przewidzieć interakcje z otoczeniem i odpowiednio modyfikować opracowywany instrument/ metodę, aby ostatecznie jak najlepiej odpowiedzieć

na rzeczywiste potrzeby przyszłych odbiorców, którzy korzystać będą z tego instrumentu/metody; stąd też wskazane jest angażowanie przyszłych odbiorców w realizację projektu. W przypadku projektów dotyczących nowych rozwiązań identyfikacja interakcji z otoczeniem powinna stanowić element pierwszego etapu realizacji projektu (analiza problemu). W przypadku projektów dotyczących adaptowania już istniejących rozwiązań, identyfikacja ta powinna być przeprowadzona na etapie przygotowania projektu i będzie oceniana podczas oceny merytorycznej wniosku o dofinansowanie projektu.

- 6) Możliwa jest także realizacja projektów, których celem nie jest wypracowanie nowego produktu, ale upowszechnienie i włączenie do głównego nurtu polityki dobrych praktyk wypracowanych w ramach innych programów, czy też Priorytetów. W takiej sytuacji można pominąć element testowania, natomiast ważne jest opracowanie sposobu wykorzystania przez przyszłych odbiorców danego instrumentu/metody, tzn. sposobu przenoszenia dobrych praktyk z poziomu projektu na poziom polityki.
- 7) W przypadku projektów innowacyjnych, należy pamiętać o ryzyku związanym z realizacją tego typu projektów. Ryzyko to jest związane przede wszystkim z nieuwzględnieniem w wystarczającym stopniu potrzeb przyszłych odbiorców nowego instrumentu/metody. W związku z tym w trakcie planowania i realizacji projektów innowacyjnych należy uwzględnić sposoby minimalizowania ryzyka związanego z poszukiwaniem nowych, skutecznych metod rozwiązywania problemów. Jednak minimalizowanie ryzyka nie jest jednoznaczne z jego wyeliminowaniem, dlatego też dopuszcza się przypadki, w których, mimo realizacji projektu zgodnie z postanowieniami umowy o dofinansowanie oraz zasadami realizacji projektów innowacyjnych, opracowane instrumenty/metody nie okażą się skuteczne.
- 8) Przedstawiona powyżej koncepcja podejścia innowacyjnego w ramach PO KL zostanie zweryfikowana na podstawie definicji podejścia innowacyjnego obowiązującej przy wyborze i realizacji projektów innowacyjnych w ramach PO KL, opracowanej przez Grupę roboczą, o której mowa w podrozdziale 5.1.

7 Rozdział 7 – Projekty ponadnarodowe

- 1) Projekty ponadnarodowe powinny przyczyniać się do osiągnięcia celów danego Priorytetu, wykorzystując doświadczenia partnerów z innych krajów. Projekty te mogą zatem korzystać z gotowych już i stosowanych w innych miejscach rozwiązań, bądź wypracowywać nowe rozwiązania przy udziale partnerów z innych krajów.

- 2) W przypadku takich projektów **zadaniem projektodawcy i beneficjentów jest wykazanie rzeczywistej wartości dodanej wynikającej ze współpracy ponadnarodowej**, tzn. jakich konkretnych efektów oczekuje od współpracy ponadnarodowej oraz w jaki sposób współpraca ta wpłynie na osiągnięcie zakładanych celów projektu.
- 3) Możliwych jest kilka form współpracy ponadnarodowej:
- a) współpraca pomiędzy projektami realizowanymi w różnych krajach, współpraca może być nawiązywana także z projektodawcami, których projekty nie są współfinansowane przez EFS;
 - b) współpraca pomiędzy sieciami instytucji działającymi w zbliżonych obszarach, np. projekty realizowane w partnerstwie, nawiązujące współpracę ponadnarodową z instytucjami działającymi w partnerstwie lub w sieci organizacji i instytucji;
 - c) współpraca pomiędzy instytucjami (*twinning*), działającymi w tym samym obszarze i udzielającymi sobie wsparcia – do takiej współpracy uprawnione są instytucje sektora publicznego; współpraca taka jest możliwa także dla instytucji zaangażowanych we wdrażanie EFS (Instytucja Zarządzająca, Instytucje Pośredniczące, Instytucje Pośredniczące II stopnia), w takim wariancie rezultaty współpracy ponadnarodowej muszą przyczyniać się do poprawy funkcjonowania danej instytucji.

8 Rozdział 8 – Beneficjenci

Realizacja projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej będzie dostępna dla wszystkich podmiotów uprawnionych do realizacji projektów w ramach PO KL, zarówno w trybie systemowym, jak i konkursowym.

9 Rozdział 9 – Wybór projektów

- 1) Za promocję działań ponadnarodowych oraz innowacyjnych odpowiedzialne będą Instytucje Pośredniczące oraz KIW.
- 2) Przy wyborze projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej należy stosować ogólne zasady wyboru projektów, zarówno w trybie konkursowym, jak i systemowym, obowiązujące w ramach PO KL.

- 3) W przypadku trybu konkursowego dokumentacja konkursowa, przygotowywana przez każdą z Instytucji Pośredniczących, powinna uwzględniać wytyczne przygotowane przez KIW. Instytucja Pośrednicząca ogłasza konkurs. O konkursie informuje również KIW w porozumieniu z właściwą Instytucją Pośredniczącą. Instytucja Pośrednicząca dokonuje oceny formalnej i merytorycznej projektów i podpisuje umowy dofinansowania.
- 4) Niezwykle ważne jest ustanowienie odpowiednich kryteriów wyboru projektów innowacyjnych i ponadnarodowych, biorących w głównej mierze pod uwagę zgodność z celami Priorytetu, realność osiągnięcia zakładanych rezultatów oraz zdolność instytucjonalną do wdrożenia zaprojektowanych działań. Grupa robocza, o której mowa w podrozdziale 5.1, opracuje przykładowe kryteria wyboru projektów innowacyjnych i ponadnarodowych.

9.1 Podrozdział 1 - Wybór projektów innowacyjnych

- 1) Przy wyborze projektów innowacyjnych powinien być brany pod uwagę potencjał badawczy uczestniczących podmiotów, doświadczenie i możliwości testowania wypracowywanych rozwiązań. Wskazane jest także angażowanie do realizacji tych projektów instytucji mogących zwiększyć szanse na włączenie wypracowanych innowacji do polityki krajowej.
- 2) Z punktu widzenia jakości projektów innowacyjnych kluczowe znaczenie ma partnerstwo. Bazując na doświadczeniach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL nie należy nakładać na wszystkie innowacyjne projekty obowiązku partnerstwa, jednak realizacja projektu innowacyjnego w partnerstwie, z racji wnoszonej wartości dodanej do projektów, powinna być premiowana w trakcie wyboru projektów.
- 3) Z partnerstwem związana jest też zasada *empowerment* – czyli zaangażowanie w proces wypracowywania innowacyjnych rozwiązań przedstawicieli grup docelowych. Uwzględnienie opinii najbardziej zainteresowanych osób daje większe szanse na dużą skuteczność wypracowywanego instrumentu/metody. Dlatego też każdy beneficjent musi przewidzieć odpowiednią formę zaangażowania przedstawicieli grup docelowych.
- 4) W trakcie oceny merytorycznej projektów innowacyjnych Instytucja Pośrednicząca może korzystać ze wsparcia ekspertów wyłonionych na zasadach i w trybie określonym w rozporządzeniu Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 21 maja 2007 r. w sprawie ekspertów powoływanych w celu rzetelnej i bezstronnej oceny projektów realizowanych w ramach programów operacyjnych (Dz. U. Nr 93, poz. 626), w szczególności w zakresie oceny stopnia innowacyjności proponowanych rozwiązań oraz możliwości ich wykorzystania przez przyszłych odbiorców.

9.2 Podrozdział 2 - Wybór projektów współpracy ponadnarodowej

- 1) Współpraca ponadnarodowa może być realizowana w ramach każdego z projektów współfinansowanych przez EFS, jeżeli projektodawca wykaże wartość dodaną wynikającą ze współpracy ponadnarodowej.
- 2) Nawiązywanie współpracy ponadnarodowej możliwe jest zatem zarówno na etapie przygotowania projektu, jak i na etapie jego realizacji.
- 3) Nawiązanie współpracy ponadnarodowej jest możliwe nie tylko z podmiotami z krajów członkowskich Unii Europejskiej realizującymi projekty współfinansowane przez EFS, ale też z podmiotami nierealizującymi takich projektów, a także z podmiotami z krajów niebędących członkami UE.
- 4) W trakcie oceny merytorycznej projektów współpracy ponadnarodowej Instytucja Pośrednicząca może korzystać ze wsparcia ekspertów wyłonionych na zasadach i w trybie określonym w rozporządzeniu Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 21 maja 2007 r. w sprawie ekspertów powoływanych w celu rzetelnej i bezstronnej oceny projektów realizowanych w ramach programów operacyjnych.
- 5) Podstawą realizacji współpracy ponadnarodowej jest umowa o współpracy ponadnarodowej pomiędzy zaangażowanymi podmiotami. KIW opracuje wzorcową umowę o współpracy ponadnarodowej, zawierającą wymagane, minimalne postanowienia umowy istotne z punktu widzenia efektywnej i sprawnej realizacji współpracy ponadnarodowej. Instytucja Pośrednicząca może rozszerzyć zakres informacji wymaganych w umowie o współpracy ponadnarodowej; jednak z uwagi na konieczność zapewnienia w miarę jednakowego poziomu wymagań w stosunku do projektodawców i beneficjentów PO KL, wskazane jest konsultowanie zakresu umowy z KIW przed wprowadzeniem nowego wzoru umowy; opinia KIW nie jest jednak wiążąca dla Instytucji Pośredniczących.
- 6) Umowa o współpracy ponadnarodowej powinna być zaakceptowana przez polską Instytucję Pośredniczącą. Warunki akceptacji umowy w innych krajach będą wynikały z przyjętego tam systemu wdrażania projektów ponadnarodowych.
- 7) Projektodawca, w odpowiedzi na konkurs projektów współpracy ponadnarodowej ogłoszony przez Instytucję Pośredniczącą, jest zobowiązany do załączenia do wniosku o dofinansowanie projektu listu intencyjnego potencjalnych partnerów ponadnarodowych, wskazującego jednoznacznie na zamiar podpisania umowy o współpracy ponadnarodowej przed podpisaniem umowy dofinansowania projektu.

- 8) Możliwe jest też rozwiązanie, kiedy beneficjent we wniosku o dofinansowanie projektu wskazuje jedynie na możliwość nawiązania współpracy ponadnarodowej w trakcie realizacji projektu, określając jej cele, planowany termin nawiązania oraz szacunkowy budżet współpracy ponadnarodowej. W tym przypadku beneficjent już w trakcie realizacji projektu zgłasza do Instytucji Pośredniczącej zamiar nawiązania współpracy ponadnarodowej zgodnie z procedurą obowiązującą przy wprowadzaniu zmian do projektu. Beneficjent jest zobowiązany, zgłaszając zamiar rozszerzenia projektu o współpracę ponadnarodową do Instytucji Pośredniczącej, przedstawić pisemne uzasadnienie konieczności nawiązania współpracy ponadnarodowej, określając jej cele i spodziewane rezultaty, planowany budżet oraz list intencyjny potencjalnego partnera ponadnarodowego. Rozszerzenie zakresu projektu, w tym zwiększenie kwoty dofinansowania, podlega negocjacjom z właściwą Instytucją Pośredniczącą. Instytucja Pośrednicząca, przy ocenie konieczności wprowadzenia zmian w projekcie, może skorzystać ze wsparcia ekspertów wyłonionych na zasadach i w trybie określonym w rozporządzeniu Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 21 maja 2007 r. w sprawie ekspertów powoływanych w celu rzetelnej i bezstronnej oceny projektów realizowanych w ramach programów operacyjnych. W takim przypadku, Instytucja Pośrednicząca akceptuje zmiany w projekcie pod warunkiem wykazania przez beneficjenta wartości dodanej współpracy ponadnarodowej oraz pod warunkiem dostępności środków przeznaczonych na współpracę ponadnarodową.
- 9) W przypadku wprowadzania zmian do umowy o współpracy ponadnarodowej zaakceptowanej uprzednio przez Instytucję Pośredniczącą, beneficjent jest zobowiązany do zgłoszenia Instytucji Pośredniczącej, przed wprowadzeniem zmian w życie, zmian skutkujących koniecznością wprowadzenia zmian do umowy dofinansowania projektu. W tym przypadku zmiany podlegają akceptacji przez Instytucję Pośredniczącą
- 10) Koszty nawiązania współpracy ponadnarodowej, poniesione przed podpisaniem umowy o dofinansowanie lub przed wprowadzeniem zmian w projekcie uznaje się za kwalifikowalne pod warunkiem podpisania umowy dofinansowania lub pod warunkiem akceptacji zmian przez Instytucję Pośredniczącą.
- 11) W przypadku projektów współpracy ponadnarodowej Instytucji Zarządzającej, Instytucji Pośredniczącej lub Instytucji Pośredniczącej II stopnia, wdrażanych w ramach Priorytetu X „Pomoc Techniczna”, za wybór oraz rozliczenie tych projektów odpowiedzialna będzie właściwa Instytucja Pośrednicząca lub Instytucja Zarządzająca w przypadku projektów współpracy ponadnarodowej realizowanych przez Instytucję Zarządzającą.

10 Rozdział 10– Finansowanie

- 1) W ramach każdego z Priorytetów od 1% do 5% środków zostanie przeznaczonych na realizację projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej. Do obowiązków Instytucji Pośredniczących należy zapewnienie realizacji projektów współpracy ponadnarodowej i podejścia innowacyjnego w ramach każdego Priorytetu PO KL zarządzanego przez daną Instytucję Pośredniczącą. W związku z tym Instytucja Pośrednicząca jest zobowiązana do promocji tego typu projektów oraz zapewnienia odpowiednich środków na realizację projektów innowacyjnych i projektów współpracy ponadnarodowej. Podział środków powinien zapewniać realizację projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej, zarówno w trybie systemowym, jak i konkursowym. Ponadto w przypadku projektów współpracy ponadnarodowej, Instytucja Pośrednicząca jest zobowiązana do zapewnienia dostępności środków dla beneficjentów zamierzających nawiązać współpracę ponadnarodową w trakcie realizacji projektów. Przy planowaniu projektów innowacyjnych i współpracy ponadnarodowej w tym zakresie Instytucja Pośrednicząca może korzystać ze wsparcia KIW.
- 2) Zasady kwalifikowalności w przypadku projektów innowacyjnych i ponadnarodowych zostały określone w *Wytycznych w zakresie kwalifikowania wydatków w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki*. Wytyczne te określają w szczególności typy projektów, przykładowe kategorie wydatków oraz szczegółowe zasady kwalifikowania wydatków w ramach współpracy ponadnarodowej.
- 3) Finansowanie współpracy ponadnarodowej powinno być oparte na zasadzie, zgodnie z którą **koszty współpracy ponadnarodowej są ponoszone przez poszczególnych partnerów ponadnarodowych proporcjonalnie do korzyści jakie przynosi im współpraca ponadnarodowa.**
- 4) **W przypadku projektów ponadnarodowych dotyczących wspólnej realizacji przedsięwzięć (gdzie korzyści są obustronne) zaleca się stosowanie zasady wzajemności,** zgodnie z którą partnerzy ponadnarodowi w równym stopniu korzystają ze współpracy ponadnarodowej. Oznacza ona, że koszty współpracy ponadnarodowej są dzielone pomiędzy strony umowy o współpracy ponadnarodowej, zgodnie z zasadą, że każdy z partnerów ponosi swoje koszty w projekcie, np. koszty podróży, zakwaterowania i wyżywienia uczestników wizyty studyjnej w kraju partnera ponadnarodowego powinien ponosić partner polski; z kolei koszty wizyty studyjnej w Polsce powinien ponosić partner ponadnarodowy. Zastosowanie tej zasady pozwoli na ograniczenie przepływów środków

finansowych pomiędzy partnerami pochodzącymi z różnych krajów. Zaleca się również unikania dzielenia faktury (pro rata) pomiędzy partnerów z różnych krajów lub refakturowania. Jeżeli realizacja zadania wymaga zastosowania trybu zamówienia publicznego, powinny być stosowane procedury obowiązujące w kraju, który jest odpowiedzialny za dane zadanie.

- 5) W przypadku, gdy niemożliwe jest zastosowanie zasady wzajemności partnerzy ponadnarodowi powinni uzgodnić zasady podziału kosztów. Zgodnie z tą zasadą ogólne koszty zadania realizowanego w ramach współpracy ponadnarodowej są dzielone równo pomiędzy partnerów ponadnarodowych, np. łączny koszt wydania wspólnej publikacji wynosi 100 i zostaje podzielony w równych częściach pomiędzy dwóch partnerów ponadnarodowych. Możliwe jest również rozwiązanie, w którym partnerzy podzielą koszty realizacji wspólnego zadania proporcjonalnie do środków finansowych będących w ich dyspozycji czy też proporcjonalnie do korzyści wynikających z realizacji tego zadania przez poszczególnych partnerów, np. w przedstawionym powyżej przykładzie podział kosztów pomiędzy dwóch partnerów może przedstawiać się następująco: 75 i 25.
- 6) Możliwe jest także rozwiązanie polegające na stosowaniu do części kosztów zasady wzajemności, a do pozostałych zasady podziału kosztów.
- 7) **Niezależnie od rozwiązań przyjętych w zakresie finansowania współpracy ponadnarodowej, zasady obowiązujące przy jej finansowaniu powinny być jasno określone w umowie o współpracy ponadnarodowej.**
- 8) W załączniku nr 5 zostały wymienione, zgodnie z zaleceniami Komisji Europejskiej, typy projektów możliwe do finansowania w ramach projektów współpracy ponadnarodowej.

Załącznik 1 - PRZYKŁADOWE TEMATY PROJEKTÓW INNOWACYJNYCH*

1) *Zatrudnienie i integracja społeczna*

- a) budowa instrumentów umożliwiających koordynację działań z zakresu polityki rynku pracy i integracji społecznej;
- b) poszukiwanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej;
- c) poszukiwanie metod zmniejszania szarej strefy w zatrudnieniu;
- d) rozwój instrumentów prognozowania popytu i podaży pracy;
- e) poszukiwanie nowych, skutecznych metod aktywizacji zawodowej grup docelowych wymagających szczególnego wsparcia;
- f) rozwój elastycznych form zatrudnienia;
- g) poszukiwanie nowych metod wspierania aktywności osób niepełnosprawnych;
- h) instrumenty wspierające godzenie życia rodzinnego i zawodowego;
- i) integracja imigrantów i uchodźców oraz mniejszości etnicznych;
- j) budowa instrumentów wspierających rozwój sektora ekonomii społecznej;
- k) poszukiwanie nowych, skutecznych metod przeciwdziałania zjawisku wykluczenia społecznego.

2) *Adaptacyjność* :

- a) prognozowanie i aktywne zarządzanie zmianą gospodarczą;
- b) poszukiwanie metod zwiększenia zaangażowania partnerów społecznych i gospodarczych na rzecz zwiększenia potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw;
- c) nowe, skuteczne metody promowania społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, idei flexicurity, idei uczenia się przez całe życie (*Lifelong Learning*);
- d) rozwój nowoczesnych systemów zarządzania HR, nowe metody wdrażania rozwiązań informatycznych, nowe, skuteczne metody rozwiązywania problemów kulturowych w przedsiębiorstwach;
- e) budowa sieci współpracy między przedsiębiorstwami i instytucjami naukowymi.

3) *Edukacja i szkolnictwo wyższe:*

- a) poszukiwanie nowych, skutecznych metod zwiększania powiązań między kształceniem i szkoleniami a potrzebami rynku pracy, w tym opracowanie innowacyjnych programów nauczania w zakresie nauk matematyczno-

przyrodniczych i technicznych oraz rozwój współpracy szkół i placówek oświatowych z przedsiębiorcami, z uwzględnieniem rozwoju umiejętności samokształcenia wśród uczniów;

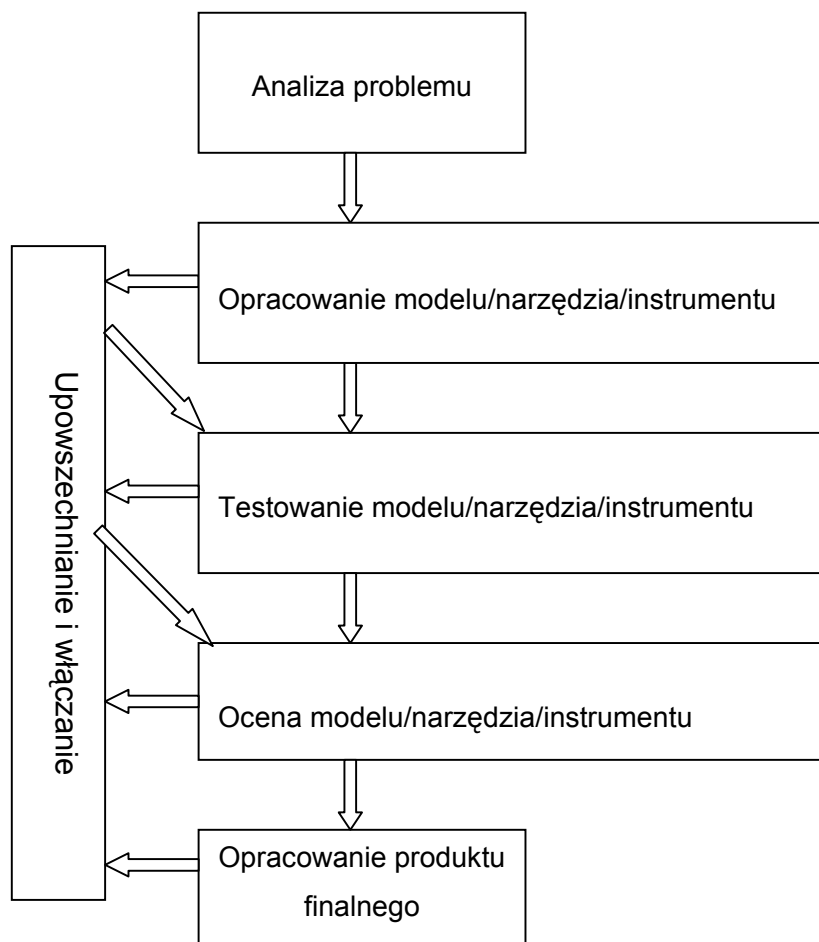
- b) poszukiwanie nowych, skutecznych rozwiązań w zakresie wzmocnienia zdolności ewaluacyjno-badawczych systemu edukacji;
- c) rozwój instrumentów doradztwa zawodowego;
- d) nowe, skuteczne metody sprawnego zarządzania szkołą, placówką oświatową;
- e) poszukiwanie nowych, skutecznych metod w zakresie dostosowania systemu kształcenia na poziomie wyższym do potrzeb gospodarki i rynku pracy;
- f) poszukiwanie nowych, skutecznych metod niwelowania różnic w dostępie oraz różnic w jakości oferty edukacyjnej.

4) Good governance:

- a) poprawa jakości usług oraz modernizacja procesów zarządzania;
- b) rozwój współpracy między jednostkami administracji publicznej;
- c) nowe metody oceny jakości działań administracji opartej o opinie obywateli („satisfakcja klienta” – audyt społeczny);
- d) rozwój współpracy administracji publicznej z partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz organizacjami pozarządowymi.

* Przykładowe Tematy stanowią jedynie punkt wyjścia dla opracowania listy Tematów dla projektów innowacyjnych i nie są wiążące dla Grupy roboczej, o której mowa w podrozdziale 5.1.

Załącznik 2 - SCHEMAT PROJEKTÓW INNOWACYJNYCH

**Załącznik 3 - SCHEMAT WYBORU PROJEKTÓW INNOWACYJNYCH W TRYBIE
KONKURSOWYM**

KIW	Wytyczne na temat sposobu przygotowania dokumentacji konkursowej
IP	Przygotowanie dokumentacji konkursowej
IP + KIW	Ogłoszenie konkursu (koordynacja na poziomie obszarów wsparcia)
IP	Ocena formalna i merytoryczna
IP	Podpisanie umowy dofinansowania

**ZAŁĄCZNIK 4 - SCHEMAT WYBORU PROJEKTÓW WSPÓŁPRACY PONADNARODOWEJ
W TRYBIE KONKURSOWYM**

KIW	Wytyczne na temat sposobu przygotowania dokumentacji konkursowej
IP	Przygotowanie dokumentacji konkursowej
IP + KIW	Ogłoszenie konkursu (koordynacja na poziomie obszarów wsparcia)
IP	Ocena formalna i merytoryczna
IP	Podpisanie umowy dofinansowania

Załącznik 5 - TYPY PROJEKTÓW KWALIFIKOWANE W RAMACH PROJEKTÓW WSPÓŁPRACY PONADNARODOWEJ

1. Organizowanie konferencji, seminariów, warsztatów i spotkań.
2. Prowadzenie badań i analiz.
3. Przygotowanie, tłumaczenia i wydawanie publikacji, opracowań, raportów.
4. Adaptowanie rozwiązań wypracowanych w innym kraju.
5. Doradztwo, wymiana pracowników, staże, wizyty studyjne.
6. Wspólna realizacja projektów, wypracowywanie nowych rozwiązań.